

Podpora rovných příležitostí
Národní pedagogický institut ČR

Segregace romských žáků v základním vzdělávání v České republice

Zpracovali: doc. PhDr. Zbyněk Němec,
Ph.D. a kolektiv konzultantů
a metodiků projektu Podpora
rovných příležitostí

situační zpráva
veřejná verze

Praha, září 2025

Financováno
Evropskou unií
NextGenerationEU

NÁRODNÍ
PLÁN OBNOVY

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

Obsah

Shrnutí	2
Uvedení do tématu	5
Operacionalizace pojmů	7
Analyzovaný soubor	7
Metodologie	8
Hlavní zjištění	9
A. Segregace ve školách hlavního vzdělávacího proudu	9
Doporučená opatření	11
B. Segregace ve školách zřizovaných podle § 16 odst. 9 školského zákona	13
Doporučená opatření	15

Situační zpráva v podrobné verzi byla dokončena v srpnu 2025. Tato neveřejná verze byla určena pro MŠMT a obsahovala podrobnější informace ke konkrétním školám a lokalitám. Ve veřejně dostupné verzi, dokončené v září 2025, jsou uvedena pouze obecná shrnutí, doplněná o anonymizované příklady z praxe.

Shrnutí

Situační zpráva mapuje stav a příčiny segregace v 76 nejvíce zatížených základních školách. Sledované školy se nacházejí ve 46 městech a obcích napříč celou Českou republikou.

Pro potřeby zprávy byly sledovány jak základní školy, ve kterých romští žáci tvoří padesát a více procent z celkové žakovské populace školy, tak i školy, ve kterých jsou romští žáci zastoupeni v největších absolutních počtech. Součástí sledovaného vzorku škol byly jak školy hlavního vzdělávacího proudu, tak i školy zřizované podle § 16 odstavce 9 školského zákona pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami. Mapování bylo realizováno v průběhu školního roku 2024/2025.

Jako zdroje dat byly použity:

- a) data poskytnutá z MŠMT;
- b) data z Rejstříku škol a školských zařízení;
- c) údaje z Mapy spádovosti;
- d) poznatky z 35 individuálních rozhovorů s krajskými konzultanty a metodiky pro podporu zřizovatelů z projektu Podpora rovných příležitostí (NPI).

Ve sledovaném souboru se v 53 případech jednalo o „běžné“ základní školy, tedy o školy vyučující podle standardního kurikula. Ve valné většině případů, konkrétně v 50 školách, je hlavní příčinou aktuálního stavu rezidenční segregace – v okolí školy bydlí větší množství sociálně znevýhodněných romských rodin. V řadě případů je ale tato hlavní příčina doprovázena sekundárními, nicméně také významnými faktory: Ve 22 školách se na segregaci významně podílí také skutečnost, že do školy dochází romští žáci bydlící mimo spádovou oblast školy – důvody jsou jak na straně běžných škol, které romské žáky odmítají nebo neumí podpořit (tzv. push factor), tak i na straně škol segregovaných, které pro romské žáky naopak vytvářejí přátelské a přijímající prostředí (tzv. pull factor). V 11 školách je významnou součástí problému také odliv neromských žáků, kteří sice bydlí ve spádové oblasti segregované školy, ale jejich rodiče je zapisují do jiných škol v okolí (tzv. white-flight). V 8 školách se na segregaci podílí spádovost, a to buď záměrným nastavením spádovosti tak, aby segregaci podporovala, anebo očividným nevyužitím možné úpravy spádovosti tak, aby segregaci minimalizovala.

Při řešení segregace v „běžných“ základních školách je tedy potřeba:

- a) Zvážit postupný útlum či uzavření těch segregovaných škol, které ve svých regionech nejsou nezbytné a ze kterých by žáci mohli být převedeni do jiných nesegregovaných ZŠ (včetně opatření typu „busing“, tedy organizace hromadné dopravy žáků do vzdálenějších škol za účelem desegregace).

- b) Zvyšovat kvalitu segregovaných škol, u kterých je z kapacitních a jiných důvodů nezbytné zachovat jejich existenci, s cílem podpořit kvalitu dosaženého vzdělání romských žáků a zvýšit atraktivitu školy pro žáky z majority.
- c) Pracovat se zřizovateli škol tak, aby podporovali běžné nesegregované školy v přijímání romských žáků a aby nastavovali spádovost škol způsobem, který segregaci předchází nebo ji pomáhá řešit.

Ve 23 případech byly do sledovaného souboru zařazeny školy zřizované podle § 16 odstavce 9 školského zákona (speciální školy). Ačkoli by jediným kritériem pro zařazení žáků do těchto škol mělo být doporučení školského poradenského zařízení, analýza ukazuje, že i zde hrají sekundární roli příčiny pojmenované u běžných škol (blízkost bydliště žáků, přátelské prostředí a schopnost školy žáky adekvátně podpořit). V rámci řešení problematiky segregace romských žáků v těchto školách se ukazuje jako klíčová jejich nadbytečnost – 20 z těchto 23 škol se nachází v lokalitě, ve které okolní běžné základní školy disponují volnými kapacitami násobně převyšujícími počet žáků docházejících do speciální školy. V těchto případech by tedy mělo být možné (a i ekonomicky výhodné) speciální školu zrušit a žáky rozmístit do běžných základních škol. V dalších dvou případech by bylo vhodné speciální školu sloučit s místní běžnou školou, a tak umožnit společné vzdělávání romských žáků a žáků z majoritní populace.

Uvedení do tématu

Segregace romských žáků je jedním z velmi významných problémů ve vzdělávání napříč mnoha státy Evropy. Výzkum FRA, agentury EU pro základní lidská práva, realizovaný v 10 evropských zemích v roce 2021 ukázal, že segregace napříč kontinentem negativně ovlivňuje vzdělání u více než poloviny romských dětí ve věku od 6 do 15 let¹. A nejde jen o to, že jsou romští žáci vzdělávání odděleně – materiály Rady Evropy také upozorňují, že segregované školy ve srovnání s ostatními školami zpravidla poskytují nižší úroveň vzdělání² a že v důsledku této nízké úrovně dosaženého vzdělání v řadě států Evropy končí velké množství mladých Romů v kategorii „Not in Education, Employment or Training” (NEET), což má významné negativní důsledky nejen pro jejich zapojení do života společnosti, ale i pro veřejné rozpočty³.

Mezinárodní instituce v minulosti jasně poukazovaly také na to, že problém segregace romských žáků je problémem i v České republice. Konkrétně v roce 2007 byla Česká republika odsouzena Evropským soudem pro lidské práva za neoprávněné zařazování romských žáků do vzdělávacích programů určených pro žáky s vývojovou poruchou intelektu⁴ (do bývalých „zvláštních škol“). Na základě tohoto rozsudku je Česká republika dodnes pod dohledem Výboru ministrů Rady Evropy a dodnes musí ČR pravidelně předkládat zprávu o přijetí opatření pro nápravu této formy diskriminace romských žáků⁵.

Protože se ale ani po roce 2007 vzdělávacímu systému v ČR příliš nedařilo diskriminaci romských žáků řešit, zahájila v roce 2014 Evropská komise proti České republice řízení pro porušení práva („infringement procedure“)⁶. Konkrétně Evropská komise shledala, že v oblasti vzdělávání romských žáků Česká republika nedodržuje článek 21 Listiny základních práv Evropské unie, kde se zakazuje jakákoli diskriminace založená na rase,

¹ FRA – European Union Agency for Fundamental Rights. (2022). *Roma Survey 2021 – Main results*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupné z:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results2_en.pdf

² COUNCIL OF EUROPE. (2017). *Fighting school segregation in Europe through inclusive education: A position paper*. Commissioner for Human Rights. Dostupné z: <https://rm.coe.int/fighting-school-segregationin-europe-throughinclusive-education-a-posi/168073fb65>

³ COUNCIL OF EUROPE. (2020). *Strategic Action Plan for Roma and Traveler Inclusion (2020–2025)*. Dostupné z: <https://edoc.coe.int/en/roma-and-travellers/8508-council-of-europe-strategic-action-plan-for-roma-and-traveller-inclusion-2020-2025.html>

⁴ EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA. (2007). *D.H. and Others v. the Czech Republic*. Judgment 13. 11. 2007. Dostupné z: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%5B%22002-2439%22%5D%7D>

⁵ NĚMEC, Z. (2020). „Zvedněte ruce, kdo půjde do míst, kde necítí uznání”: O segregaci romských žáků ve vzdělávání. Praha: Univerzita Karlova – Pedagogická fakulta. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/344905707_'Zvednete_ruce_kdo_pujde_do_mist_kde_neciti_u_uznani'_O_segregaci_romskych_zaku_ve_vzdelavani

⁶ EVROPSKÁ KOMISE. (2017). *Roma and the enforcement of anti-discrimination law*. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/newsroom/just/redirection/document/47560>

barvě pleti nebo etnickém původu⁷, a také že porušuje Směrnici Rady 2000/43/ES, kterou se výslovně zakazuje jakákoli přímá i nepřímá diskriminace žáků v oblasti vzdělávání⁸.

Podle údajů publikovaných Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR problém segregace přetrvává i v roce 2025, a to v poměrně zásadní míře, jak ve školách s běžným kurikulem, tak i ve školách/programech určených pro žáky se zdravotním postižením.

V aktuální zprávě⁹ o počtech romských žáků MŠMT uvádí, že:

- Obecně v základním vzdělávání tvoří romští žáci 3,9 % z celé žákovské populace.
- Ve 135 základních školách v ČR tvoří romští žáci více než třetinu z žákovské populace školy.
- V 79 základních školách v ČR tvoří romští žáci více než polovinu z žákovské populace školy.
- V 16 základních školách v ČR tvoří romští žáci dokonce více než 90 % z žákovské populace dané školy.

Současně zpráva MŠMT potvrzuje i přetrvávající nadměrné zařazování romských žáků do vzdělávacích programů určených pro žáky s postižením, zejména do programů určených pro žáky s mírnou poruchou vývoje intelektu (dříve označovanou také jako LMP – lehké mentální postižení):

- V České republice je mírná porucha vývoje intelektu obecně diagnostikována u přibližně 1,3 % z celkové populace žáků základních škol¹⁰. Vzhledem k tomu, že se odborná literatura shoduje na předpokladu, že úroveň intelektových dovedností je u všech rasových a etnických skupin přibližně stejná, měla by být mírná porucha vývoje intelektu diagnostikována u přibližně 1,3 % romských žáků. Podle údajů ministerstva školství má ale mírnou poruchu vývoje intelektu diagnostikovanou 12,6 % romských žáků (MŠMT, 2024), tedy téměř 10x více, než by jich správně podle odborného konsenzu mělo být.
- Tato situace se pak přímo promítá i do zařazování do vzdělávacích programů. Zatímco v celém základním školství tvoří romští žáci přibližně 3,9 % z celé žákovské populace, ve vzdělávacích programech určených pro žáky s mírnou

⁷ EVROPSKÝ PARLAMENT, RADA A KOMISE. (2012). *Listina základních práv Evropské unie*. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/pravoieu/dokument?celex=12012P%2FTXT>

⁸ RADA EVROPSKÉ UNIE. (2000). *SMĚRNICE RADY 2000/43/ES ze dne 29. června 2000, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ*. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/cms/documents/6d9b7451-b7e2-be09-df86-4fb5163197aa/smernice_2000_43.pdf

⁹ MŠMT. (2025). *Zpráva ke zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2024/2025*. s. 4. Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/zprava-ke-zjistovani-kvalifikovanych-odhadu-poctu-romskych-1>

¹⁰ MŠMT – Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. (online, cit. 2025-07-22). *Statistická ročenka školství*: <https://statis.msmt.cz/rocenka/rocenka.asp>

poruchou vývoje intelektu – kde by měli romští žáci logicky tedy tvořit také přibližně 3,9 % – tvoří romští žáci 30,4 % z celkového počtu zde zařazených žáků⁸.

Operacionalizace pojmů

Za **segregaci romských žáků ve vzdělávání** jsou pro potřeby této zprávy označovány procesy, ve kterých dochází k oddělování romských žáků od neromských, a to zpravidla na úkor kvality vzdělávání romských žáků.

Jako **segregované školy** jsou pro účely této zprávy označovány školy, ve kterých romští žáci tvoří 50 a více procent z celkové žákovské populace a/nebo ve kterých jsou romští žáci zastoupeni ve vysokých počtech (padesát základních škol s nejvyššími absolutními počty romských žáků).

Definice **romského žáka** pro účely této zprávy kopíruje definici používanou ministerstvem školství – podle té je za romského žáka považován žák, který „*se za něj sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností hlásil, a/nebo je za něj považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů.*“¹¹.

Analyzovaný soubor

Pro potřeby situační zprávy byly vybrány základní školy s významnou mírou místní segregace romských žáků. Ve výběru škol byla použita dvě dílčí kritéria – z datových zdrojů poskytnutých z MŠMT byly vybrány:

- a) Školy s nejvyššími absolutními počty vzdělávaných romských žáků. Takto bylo vybráno 52 škol (v původním zadání byl výběr 50 škol s nejvyššími počty romských žáků, školy na 50. až 52. druhém místě měly shodné počty romských žáků, vzorek byl proto navýšen). Školy v tomto vzorku v roce 2024 vzdělávaly 119 až 414 romských žáků v každé jednotlivé škole.
- b) Všechny školy, ve kterých, bez ohledu na celkový počet žáků, romští žáci tvoří 50 nebo více procent z žákovské populace dané školy. Podle tohoto kritéria bylo vybráno 79 základních škol, ve 3 z nich tvořili romští žáci jen 50 % z žákovské populace, naopak do 5 z těchto škol chodili jen romští žáci.

Některé základní školy byly zahrnuty jak ve vzorku „a)“, tak i ve vzorku „b)“. V kombinaci obou souborů šlo dohromady o 96 základních škol napříč celou Českou republikou.

¹¹ MŠMT. (2025). *Zpráva ke zjišťování kvalifikovaných odhadů počtu romských žáků v základních školách ve školním roce 2024/2025*. s. 4 Dostupné z: <https://msmt.gov.cz/vzdelavani/zprava-ke-zjistovani-kvalifikovanych-odhadu-poctu-romskych-1>

Následně bylo ze vzorku vynecháno 20 malých škol, tj. škol s celkovým počtem žáků nižším než 30. Důvodem pro jejich vyškrtnutí z analyzovaného souboru byla specifická situace těchto škol – 16 z nich je zřizováno při zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy (některé mají méně než 10 žáků na celou školu), a i 4 zbývající hrají, s ohledem na svou velikost, v místních vzdělávacích systémech jen zanedbatelnou roli.

Do výsledného analyzovaného souboru tedy bylo zařazeno **76 základních škol**. Místní situaci těchto škol bylo možné detailně popsat ve spolupráci s krajskými konzultanty projektu Podpora rovných příležitostí (PROP) – až na jednu výjimku všechny tyto školy totiž byly v letech 2022 až 2025 zařazeny do projektu PROP.

Aby nedošlo k nežádoucí stigmatizaci dotčených škol a lokalit, byly pro potřeby této veřejné verze zprávy názvy škol změněny a označení lokalit anonymizováno.

Metodologie

Analýza vychází ze smíšené výzkumné strategie postavené jak na interpretaci kvantitativních dat z databáze MŠMT a ze Školského rejstříku, tak i na práci s kvalitativními daty získanými během rozhovorů s krajskými konzultanty a metodiky z projektu PROP nad mapou spádových oblastí.

Zdroje dat byly tedy následující:

- data získaná od MŠMT (údaje za všechny ZŠ v ČR, celkové počty žáků, počty romských žáků, počty romských žáků ve třídách podle § 16 odst. 9 ŠZ),
- data z Rejstříku škol a školských zařízení (zřizovatelé, kapacity)¹²,
- spádové oblasti podle Mapy spádovosti (NPI)¹³,
- 35 konzultací s krajskými konzultanty (n = 30) a metodiky pro podporu zřizovatelů (n = 5).

V kvalitativně orientované části proběhly individuální rozhovory s třiceti krajskými konzultanty z projektu PROP (NPI), pro ověření dílčích závěrů u některých lokalit pak následně ještě doplněné o pět rozhovorů s metodiky pro podporu zřizovatelů z téhož projektu. Tématy rozhovorů byly informace konzultantů o konkrétních školách, se kterými pracují, jejich náhled na vliv spádových oblastí na místní situace a jejich interpretace příčin školní segregace u jejich školy a v jejich pracovních lokalitách.

Limity studie

Ještě před prezentací hlavních zjištění je potřeba upozornit na některé limity studie, které by měly být brány v potaz při interpretaci výsledků:

¹² <https://isv.gov.cz/rssz/prehled>

¹³ <https://mapaspadovosti.zapojmevsechny.cz/zs>

- 1) Analýza vychází z omezeného množství dat. I při upřímné snaze o komplexní pohled nelze vyloučit, že u některých škol a v některých regionech mohou hrát při vzniku školní segregace roli vlivy, které se v analýze nepodařilo zachytit. Při řešení konkrétních situací konkrétních škol je tedy potřeba brát tuto analýzu jen jako základní východisko pro další podrobnější popis situace v lokalitě a následné stanovení strategie pro místní řešení.
- 2) Při interpretaci volných kapacit ve školách analýza vychází z dat uvedených v oficiálním Rejstříku škol a školských zařízení. Jakkoli zde jde o systémové údaje, nelze vyloučit, že někteří zřizovatelé údaje v rejstříku delší dobu neaktualizovali, a tedy že se reálné kapacity škol mohou někdy mírně lišit.
- 3) Při analýze situace škol a tříd zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona nebyly k dispozici údaje o charakteru speciálních vzdělávacích potřeb žáků. Nebylo tedy možné odlišit, kdy jde o třídy zřizované pro žáky s těžším postižením (např. v základní škole speciální) a kdy jde o ostatní třídy zřizované pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

Všechny tyto limity byly nicméně v maximální možné míře ve výsledcích zohledněny.

Hlavní zjištění

Ve sledovaném souboru byly zastoupeny jak školy hlavního vzdělávacího proudu, tak i školy zřizované podle § 16 odstavce 9 školského zákona (někdy také označované jako „speciální školy“), a to v tomto počtu:

- 53 škol hlavního vzdělávacího proudu,
- 23 škol zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona¹⁴.

U těchto dvou kategorií škol se významně liší jak primární příčiny existující segregace romských žáků, tak i možná opatření pro řešení situace. Proto jsou hlavní zjištění prezentována pro obě kategorie škol odděleně.

A. Segregace ve školách hlavního vzdělávacího proudu

V kategorii škol hlavního vzdělávacího proudu analýza jasně ukazuje, že primární příčinou celého stavu je zde **rezidenční segregace** – školy vzdělávají nadprůměrné počty romských žáků, protože se nacházejí v lokalitách, ve kterých žije větší množství (zpravidla

¹⁴ Toto rozlišení na dané dvě kategorie škol je jen obecné a zachycuje základní charakter školy. Je ale potřeba zdůraznit, že mezi těmito kategoriemi škol neexistuje nepřekročitelná hranice – některé školy hlavního vzdělávacího proudu totiž mají vedle běžných tříd i třídy samostatně zřizované podle § 16 odstavce 9 školského zákona („speciální třídy“) a naopak, některé školy zde zařazené do kategorie škol zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona mají i samostatné „běžné“ třídy určené pro žáky bez zdravotního postižení.

sociálně znevýhodněných) romských rodin. Velmi často jsou to školy umístěné přímo v sociálně vyloučené lokalitě nebo v jejím bezprostředním sousedství, některé školy mají ve svém okolí ubytovny nebo podobné sub-standardní formy bydlení.

Rezidenční segregace je jednou z významných příčin školní segregace u všech sledovaných základních škol hlavního vzdělávacího proudu; u 50 (94 %) z těchto škol jde o hlavní příčinu jejich složité situace. U 23 (43 %) z těchto škol jde pravděpodobně o jedinou příčinu nadprůměrného zastoupení romských žáků v dané škole, tzn. nic z dále zmiňovaných fenoménů u těchto škol nehraje žádný zásadní vliv.

Příkladem rezidenční segregace mohou být dvě základní školy ve městě A – konkrétně ZŠ Buková (196 žáků, z toho 84 % Romů) a ZŠ a MŠ Dubová (260 žáků, z toho 60 % Romů). Obě tyto školy se dělí o žakovskou populaci z velkého panelového sídliště, které je celé sociálně vyloučenou lokalitou s velkým počtem rezidentů z řad romských a ukrajinských rodin.

Vedle rezidenční segregace v řadě regionů hrají roli také **push factor** (neochota ostatních základních škol přijímat romské žáky, případně nedostatečná schopnost těchto škol romské žáky ve vzdělávání podpořit) a **pull factor** (atraktivita segregovaných škol, které vytvářejí přátelské a přijímající prostředí pro romské žáky a umí tak tyto žáky adekvátně podpořit).

U 22 škol ze sledovaného souboru (42 % ze zapojených běžných škol) byla jako jeden z významných faktorů ovlivňujících segregaci identifikována i docházka žáků, kteří mají bydliště ve spádové oblasti jiné základní školy – kvůli nepřátelskému přístupu nebo nedostatku podpory ve spádové škole se ale rodiče těchto žáků rozhodli zapsat své dítě do (sice nespádové, ale přátelské a podporující) segregované školy.

Příkladem vlivu push factoru a pull factoru může být ZŠ Javorová (279 žáků, z toho 55 % Romů) ve městě B. Škola je ve městě dlouhodobě zapsaná jako „romská“, vytváří pro romské žáky přátelské prostředí, aktivně hledá formy potřebné podpory pro tyto žáky. Spádovost místní sociálně vyloučené lokality je nastavena do čtyř okolních základních škol, všichni žáci z této lokality ale stejně navštěvují ZŠ Javorovou, a to ačkoli do ZŠ Lipová (559 žáků, z toho 5 % Romů) by to měli téměř stejně daleko.

Dalším významným faktorem u řady sledovaných škol je jev označovaný jako **white-flight**: u škol s vyšším podílem romských žáků se sociálním znevýhodněním dochází k úbytku majoritních žáků, které jejich rodiče zapisují na jiné školy v okolí. Tento jev zpravidla není primární příčinou segregace, velmi ale posiluje její míru a dopady.

Ve sledovaném souboru byl tento odliv majoritních žáků identifikovaný jako významný u 11 základních škol (21 % ze segregovaných škol hlavního vzdělávacího proudu).

Příkladem „útěku“ majoritních žáků může být ZŠ a MŠ Malinová (145 žáků, z toho 61 % Romů). Základní škola je jedinou v obci, primární příčinou její situace je rezidenční

segregace – některé bytové domy v obci jsou považované za sociálně vyloučenou lokalitu. Zároveň v obci ale žijí i majoritní, sociálně lépe situované rodiny, ze kterých rodiče vozí své děti do základní školy v sousední obci.

U menšího počtu segregovaných škol hraje roli také **spádovost** – nastavení spádových oblastí škol místní samosprávou. V lepším případě jde o situace, kdy jsou spádové oblasti škol stanoveny zdánlivě neutrálně, ve skutečnosti ale jejich nastavení konzervuje současný stav a nijak nepomáhá s řešením segregace. V horším případě jde pak o záměrné nastavení spádových oblastí tak, aby posílily segregaci romských žáků v některých školách a jiným školám naopak umožnily romské žáky odmítat.

Ve sledovaném souboru hrálo nastavení spádovosti negativní roli u 8 škol (15 % ze vzorku škol hlavního vzdělávacího proudu), z toho u 3 škol bylo možné záměrné pro-segregační nastavení spádovosti označit za klíčovou součást problému.

Příkladem negativní role spádovosti může být situace ZŠ Jabloňová (187 žáků, z toho 55 % Romů) ve městě C. Podle mapy spádových oblastí je zřejmé, že tato škola má primárně nastavenou spádovou oblast v okolí školy, východně pak navazuje spádová oblast ZŠ Hrušková (495 žáků, z toho 18 % Romů), na kterou ovšem dále na východ navazuje další spádová oblast, zde s větším množstvím sociálně znevýhodněných romských rodin, která je jako druhá spádová oblast přiřazená také k ZŠ Jabloňová.

Doporučená opatření

Segregace romských žáků ve vzdělávání představuje komplikovaný fenomén, jehož příčiny jsou do značné míry spojené se společenskými předsudky vůči Romům a se segregací v oblasti bydlení – řadu potřebných řešení by tedy bylo potřeba hledat primárně mimo samotný systém škol.

V oblasti školství se opatření pro řešení školní segregace se u konkrétních škol a konkrétních regionů liší, obecně ale u základních škol hlavního vzdělávacího proudu zahrnují tyto postupy:

1. **Uzavření segregované školy.** Na základě příkladu dobré praxe z města Krnov¹⁵ lze v některých případech uvažovat o uzavření segregované školy, nicméně podmínkou jsou dostatečné kapacity většího počtu jiných škol v regionu (tak, aby se všichni romští žáci a s nimi i fenomén segregace jen nepřesunuli na jednu vybranou sousední školu) a cílená podpora těchto škol ve vytváření přátelského prostředí a podpůrných mechanismů pro nově příchozí romské žáky. Vzhledem k velikosti sledovaných škol je toto opatření uplatnitelné jen v minimální míře, výjimkou je jedna konkrétní segregovaná základní škola, kde se tento postup

¹⁵ <https://zapojmevsechny.cz/clanek/inkluzi-v-krnove-ve-spolupraci-se-zrizovatelem-skoly>

s ohledem na místní podmínky nabízí. U některých dalších škol může být obdobný postup ke zvážení v dlouhodobější perspektivě.

2. **Podpora kvality výuky v segregovaných školách.** Toto opatření nesměřuje k odstraňování segregace, ale se segregací úzce souvisí – pokud analýza ukazuje, že v řadě lokalit jde o problém rezidenční segregace a že existence segregované školy zde v nejbližší době bude zachována, je nezbytné alespoň zvyšovat kvalitu výuky v segregovaných školách tak, aby se zvýšila i pravděpodobnost úspěchu absolventů těchto škol při přijímání do středního vzdělávání.
3. **Busing / postupný přechod romských žáků na jiné školy.** Jedním z mála opatření, kterými lze na úrovni školství řešit problém rezidenční segregace je busing – zřízení linky školního autobusu, který žáky ze sociálně vyloučené lokality rozváží do různých škol ve městě. Toto opatření je ovšem spojené s vyšší mírou absence žáků, je potřeba ho propojit s vyšší mírou terénní práce (z pozice sociálních pedagogů nebo asistentů pedagoga). U některých škol lze o tomto opatření uvažovat v určité omezené rodině (např. jen žáky druhého stupně).
4. **Navyšování podpory a vstřícné přijetí romských žáků v nesegregovaných školách.** V lokalitách, kde jsou součástí problému push effect / pull effect, je potřeba zajistit, aby i ostatní školy zajistily pro romské žáky přátelské a bezpečné prostředí a aby se i v těchto školách rozvíjely různé podpůrné mechanismy (doučování, sociální pedagog, snídaňové kluby ad.) vhodné pro vzdělávání sociálně znevýhodněných romských žáků.
5. **Zatraktivnění segregovaných škol pro žáky z majority.** V lokalitách, kde je součástí problému white-flight, může být součástí řešení i zavedení nadstandardních vzdělávacích programů a opatření, která přilákají více dětí ze sociálně lépe situovaných majoritních rodin – může jít například o vzdělávací alternativy (např. Montessori, Začít spolu)¹⁶, o rozšířenou výuku jazyků nebo o rozsáhlou nabídku školního poradenského pracoviště¹⁷.

Zákaz segregace ve školské legislativě. Z analýzy současné situace segregovaných škol je patrné, že zřizovatelé škol jsou v některých případech součástí problému (například prostřednictvím pro-segregačního nastavení spádových oblastí) a/nebo nechtějí být aktivní součástí řešení (problematicke se nevěnují, nemotivují běžné školy k přijímání romských žáků apod.). K řešení této situace by určitě pomohlo ukotvení povinnosti aktivního přístupu zřizovatelů a škol k prevenci a řešení segregace ve školském zákoně. Navrhovaná formulace by mohla zahrnovat například následující ustanovení: „*Zřizovatelé škol, ve spolupráci s vedením škol, mají povinnost navrhnout a realizovat taková opatření, která budou směřovat k zajištění rovnoměrného zastoupení žáků se sociálním znevýhodněním a žáků z marginalizovaných minorit ve školách v dané lokalitě.*“

¹⁶ Viz pozitivní příklad ZŠ Kamenná stezka v Kutné Hoře: <https://www.zsks.kutnahora.cz/zacit-spolu/>.

¹⁷ Rozšířená výuka cizích jazyků a podpora dvou školních psychologek takto funguje v ZŠ Zahradní v Chomutově.

Meziresortní přístup. Absolutně nezbytné je, aby uvedená opatření zaměřená na oblast školství byla v budoucna propojena s opatřeními v jiných důležitých oblastech / v jiných resortech. Významná část problému spojeného s rezidenční segregací sociálně znevýhodněných romských rodin je dlouhodobě spojena s krizí sociálního bydlení – pokud by se v budoucnu podařilo státu a samosprávám výrazně navýšit nabídku sociálního bydlení a dát tím alespoň některým romským rodinám šanci na získání bydlení mimo sociálně vyloučené lokality, jistě by to mělo pozitivní dopady i do oblasti segregace ve školství.

B. Segregace ve školách zřizovaných podle § 16 odst. 9 školského zákona

Ze sledovaného souboru 76 základních škol nejvíce dotčených segregací romských žáků bylo 23 škol zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona, tzn. škol určených primárně pro žáky se speciálními vzdělávacími potřebami.

I v analýze situace těchto škol zaznívaly faktory významné u segregovaných škol hlavního vzdělávacího proudu, tj. například že i tyto školy (běžně v praxi označované jako „speciální“) jsou v některých případech umístěné přímo v sociálně vyloučené lokalitě nebo v její bezprostřední blízkosti, případně že i některé z těchto škol vytváří (na rozdíl od okolních běžných škol) pro romské žáky přátelskou atmosféru a umí vhodně reagovat na potřeby romských žáků.

Základní interpretace segregace romských žáků do těchto speciálních škol ale nutně musí vyplývat z nastavení systému, který jako podmínku pro zařazení žáka do školy/třídy zřizované podle § 16 odstavce 9 školského zákona předpokládá **doporučení školského poradenského zařízení** – tzn. žák musí být nejprve diagnostikován v pedagogicko-psychologické poradně nebo ve speciálně pedagogickém centru jako žák se zdravotním postižením, a teprve na základě doporučení vyplývajícího z této diagnostiky může být zařazen do speciální školy/třídy.

Data, se kterými analýza pracovala, neumožňovala jakkoli přímo sledovat a hodnotit kvalitu diagnostiky, a tedy i oprávněnost zařazení do speciální třídy/školy, které z této diagnostiky pro romské žáky vyplývá. Nicméně, i obecné číselné údaje v tomto ohledu ukazují, že v řadě regionů ČR prevalence výskytu některých diagnóz z kategorie zdravotního postižení – a s tím související prevalence četnosti zařazování do speciálních tříd/škol – u romských žáků ani zdaleka neodpovídá obecně očekávané výši.

Jak ilustruje i tabulka č. 1, pro celou populaci žáků plnících v ČR základní školní docházku platí, že necelá 3 procenta (konkrétně 2,9 %) žáků jsou zařazena do speciálních tříd/škol. V populaci romských žáků byla míra zařazení do speciálních tříd/škol v řadě regionů velmi odlišná – například v lokalitách D a v E je do speciálních škol zařazeno více než 40 %

romských žáků plnících základní školní docházku v daném městě, v lokalitě H je to pak dokonce více než 45 % romských žáků, kteří zde chodí do speciální školy¹⁸.

Tab. 1. Počet žáků v běžných školách a ve speciálních školách/třídách

Region	žáci v běžných třídách/školách		žáci ve třídách/školách zřiz. podle § 16 odst. 9	
	Počet	%	počet	%
Celá ČR – všichni žáci	972.943	97,1 %	29.517	2,9 %
Lokalita D – romští žáci	102	58,6 %	72	41,4 %
Lokalita E – romští žáci	28	58,3 %	20	41,8 %
Lokalita F – romští žáci	38	65,5 %	20	34,5 %
Lokalita G – romští žáci	66	65,3 %	35	34,7 %
Lokalita H – romští žáci	43	54,4 %	36	45,6 %

Zdroj: data MŠMT

Dílčí údaje z regionů tedy jasně poukazují na nadměrné, a v této míře z odborného pohledu neodůvodnitelné, zastoupení romských žáků ve školách a třídách zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona.

Při analýze lokálních kontextů je navíc zřejmé, že řada sledovaných speciálních škol se nachází v místech, kde existují obrovské nevyužité kapacity běžných základních škol.

Příkladem speciální školy v regionu s nevyužitými kapacitami běžných základních škol může být třeba ZŠ Švestková (113 žáků, z toho 54 % Romů) ve městě J. Tato škola funguje samostatně navzdory skutečnosti, že v pěti běžných základních školách ve městě J aktuálně podle Rejstříku škol existuje celkem 2166 (!) volných míst.

Samostatně pak stojí za pozornost situace speciálních škol, které v zájmu naplnění školy zřizují i třídy pro žáky bez postižení, přičemž tyto třídy jsou pak naplňovány sociálně znevýhodněnými romskými žáky bez ohledu na skutečnost, že v okolních běžných základních školách jsou volné kapacity.

Ilustrativním příkladem speciální školy s běžnými třídami může být ZŠ a MŠ Borovicová (221 žáků, z toho 71 % Romů) ve městě K. Ze 157 romských žáků navštěvujících tuto školu dochází do běžných tříd určených pro žáky bez postižení více než třetina (konkrétně 56) žáků. A to navzdory skutečnosti, že podle Rejstříku škol a aktuálních vykazovaných počtů žáků by v nejbližších pěti běžných základních školách ve městě K mělo být k dispozici 1136 (!) volných míst.

¹⁸ Je pravda, že do škol zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona v praxi často docházejí i žáci z širšího regionu (z okolních měst a obcí); současně ale praxe ukazuje, že u sociálně znevýhodněných romských žáků je delší dojíždění do školy jen méně pravděpodobné. Vliv faktoru dojíždění lze tedy považovat za spíše menší – rozhodně vliv tohoto faktoru nevysvětluje uváděné disproporce.

Doporučená opatření

Při zohlednění kapacit okolních základních škol se jen u jedné z 23 sledovaných speciálních škol nenabízí možnost jejího bezprostředního uzavření nebo sloučení s běžnou základní školou v okolí. V dalších případech by ale mohla být dostupná více zásadní řešení:

1. U dvou speciálních škol by bylo vhodné v rámci desegregace uvažovat nad jejich **sloučením s místními základními školami** hlavního vzdělávacího proudu.
2. U zbývajících 20 (!) speciálních škol zahrnutých v analýze by místní kapacity běžných základních škol umožňovaly zvážit **postupné utlumení (případně i uzavření) speciální školy** a převedení žáků do běžných základních škol. Tento postup by samozřejmě předpokládal, že v běžných základních školách budou podpořeny personální zdroje i další podmínky nutné pro úspěšné vzdělávání žáků se speciálními vzdělávacími potřebami – i tak lze ale odůvodněně předpokládat, že daný postup by vedl v ekonomické rovině k systémovým úsporám. U menších speciálních škol může dojít k uzavření i v krátkodobém horizontu, u větších speciálních škol může být alternativou postupná redukce počtu žáků, například prostřednictvím nepřijímání nových žáků do dalších ročníků, s cílem uzavření ve střednědobém až dlouhodobém horizontu. V některých regionech může být alternativou k uzavření i využití uvolněných kapacit speciálních škol pro žáky s těžkým zdravotním postižením, pro které je aktuálně v některých lokalitách míst nedostatek¹⁹.

Při sloučení speciálních škol s běžnými základními školami nebo při uzavření speciální školy a převedení žáků do běžné ZŠ lze samozřejmě využít systému podpůrných opatření, který umožňuje část žáků se speciálními vzdělávacími potřebami úspěšně vzdělávat v běžných žákovských kolektivech.

Na druhou stranu je ale potřeba počítat (zejména u žáků se středně těžkou nebo těžkou poruchou vývoje intelektu) i s variantou zavádění samostatných tříd zřizovaných podle § 16 odstavce 9 školského zákona při běžných základních školách. Inspiraci pro zavádění těchto – systémově na provoz levnějších a pro rodiny žáků lokálně dostupnějších – tříd lze čerpat jak v zahraničí²⁰, tak i v praxi v ČR²¹. V těchto třídách pak mohou být využity odborné kapacity zkušených speciálních pedagogů aktuálně působících ve speciálních školách, současně se ale mohou žáci těchto tříd v budově školy při různých příležitostech setkávat se svými vrstevníky bez zdravotního postižení.

¹⁹ Například v Praze o zásadním nedostatku míst pro žáky se střední nebo těžkou poruchou vývoje intelektu v roce 2025 informoval otevřený dopis neziskové organizace Naděje pro děti úplňku, z.s. Dopis byl adresován Magistrátu Hlavního města Prahy a ministerstvu školství a je dostupný zde:

<https://detiuplnku.cz/cs/blog/2025/06/03/otevreny-dopis-msmt-mhmp/>

²⁰ Např. ve finské Lohje: <https://peda.net/lohja/peruskoulut/yhtenaiskoulut/routionmaenkoulu>

²¹ Např. v ZŠ Kamýk nad Vltavou: <https://www.zsmaskamyknv.cz/zakladni-skola/specialni-tridy/>

Na systémové rovině by pak uvedená řešení měla být provázána i s větší metodickou podporou a současně kontrolou činnosti školských poradenských zařízení.

Národní pedagogický institut České republiky
www.npi.cz
www.zapojmevsechny.cz